

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Representation

Kvinnlig och manlig representation i religionsläromedel

Emilia Gill Lucchesi

2014

Uppsats, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Religionsvetenskap
Läroprogrammet
Religionsvetenskap C

Handledare: Per-Olof Åkerdahl
Examinator: David Westerlund

Abstract

This study aims to investigate how women's and men's religious and cultural experiences are represented in three religious studies textbooks for the new curriculum GY11. The chapter on Hinduism in each book has been analyzed and subsequently compared to one another. This study focuses on both qualitative and quantitative representation; how much space is given to each sex and what types of experiences are presented. The method used is *framing*, which means recurring themes and attitudes about said groups have been looked for. The results show that both the quantitative and qualitative representation of Hindu women and men is relatively even, which shows a positive development from textbooks published a decade ago.

Key words: Läroböcker, läromedel, religionskunskap, genus, kön, hinduism, GY11

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
2. Bakgrund	1
2.1. Syfte och frågeställningar	1
2.2. Material och data	2
2.3. Metod och avgränsningar	3
2.4. Representation	5
2.5. Ämnesplan för Religionskunskap 1.....	6
2.7. Genus och Kön	8
3. Undersökning av läroböcker.....	11
3.1. Sammanfattning av materialet.....	12
3.1.1. Bilder	12
3.1.2. Religion 1 för gymnasiet	12
3.1.3. Religionskunskap för gymnasiet kurs 1	13
3.1.4. Livsvägar	15
4. Läroböckerna	17
4.1. Textmaterial.....	17
4.1.2. Religion 1 för gymnasiet	17
4.1.3. Religionskunskap för gymnasiet kurs 1	18
4.1.4. Relief Livsvägar	20
4.2. Bildmaterial	22
4.2.1. Religion 1 för gymnasiet	22
4.2.2. Religionskunskap 1 för gymnasiet	22
4.2.3. Relief Livsvägar	23
5. Analys och diskussion	24
6. Sammanfattning.....	28
Källförteckning.....	29
Elektroniska källor.....	30
Bilaga 1.....	31

1. Inledning

Skolreformen GY11 har tagit med sig en ny läroplan, nya ämnesplaner och även nya läromedel. Många undersökningar har gjorts på läromedel för olika ämnen, olika årskurser och med olika perspektiv. Ett vanligt perspektiv är genusperspektivet, vilket kan vara relevant då genusdebatten fortsätter, både i kvällstidningar, på sociala medier och inom politiken. Läromedelsgranskningar kan bidra till att hela tiden förbättra läromedlen (Berg 1991: 42), då både förlag och lärare kan ta del av resultaten och se vad som fungerar bra och vad som fungerar mindre bra, vilket i sin tur kan leda till en allt högre kvalitet på skolan och den kunskap som förmedlas till eleverna. Då skolan, enligt skollagen, ska främja jämställdheten (2010: 800) ställs hårda krav på läromedlen. De C-uppsatser som granskar religionsläromedel har skrivits om främst kristendom, islam och judendom och därför kan denna studie som granskar hinduismkapitlen i tre nya läromedel som skrivits för GY11 fylla ett tomrum i det som i framtiden skulle kunna bli en omfattande granskning av religionsläromedel ur olika genusperspektiv. Charlotte Pennerdahl gjorde 2009 en undersökning av fyra läromedel som gavs ut i början på 2000-talet. Hon undersökte hur kvinnor och män framställdes i judendomskapitlen och vem som fick representera religionen. Som framtida lärare tror jag att läromedelsgranskningar kan hjälpa lärare att välja vilka läromedel som köps in samt hjälpa läromedelsförfattarna och förlagen att ständigt utveckla läromedlen för att på bästa sätt följa styrdokument, demokratiska värderingar, ny forskning och politiska strömningar.

2. Bakgrund

2.1. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur den hinduiska kvinnans religiösa erfarenheter representeras i förhållande till den hinduiska mannens i kapitlet om hinduismen i Religion 1 för gymnasiet (Göth, Lycken Rüter & Wirström: 2012), Religionskunskap för gymnasiet kurs 1 (Alm 2009) och Relief Livsvägar – Religionskunskap för kurs 1 (Tidman & Wallin 2012). Studien försöker alltså undersöka *vem* (kvinnor eller män) som får representera hinduismen i dessa läroböcker. Frågeställningarna är inspirerade av Pennerdahls (2009) studie.

Frågeställningar

*Är fördelningen mellan kvinnlig och manlig representation jämn eller ojämn?

*Hur representeras kvinnans religiösa erfarenheter i förhållande till mannens?

2.2. Material och data

De läroböcker som kommer analyseras är Religion 1 för gymnasiet, Religionskunskap för gymnasiet kurs 1 och Relief Livsvägar religionskunskap för kurs 1. Det som analyseras är *fördelningen* mellan kvinnlig och manlig representation och *hur* manliga och kvinnliga erfarenheter presenteras, alltså inte hinduismen som religion.

Religion 1 för gymnasiet

Författare är Lennart Göth, Katarina Lycken Rüter och Veronica Wirström och utgiven av Natur & Kultur 2012 (första upplagan). Boken består av totalt 229 sidor varav 21 är kapitlet om hinduismen. Kapitlet består av fem huvudrubriker; den eviga lagen, gudavärlden, hinduismens texter, att leva som hindu och den världsvida hinduismen. Tio bilder ingår i kapitlet. På tre ställen i texten finns en ruta med olika frågor om den föregående texten.

Religionskunskap för gymnasiet kurs 1

Boken är skriven av Lars-Göran Alm och utgiven av Natur & Kultur 2009 (tredje utgåvan). Boken består av 187 sidor och hinduismkapitlet av 11 sidor. Det finns sex stycken huvudrubriker; hinduismens livsmönster, gudar och gudinnor, den filosofiska hinduismen, hinduismen och samhället, ett tempel i Sydindien och Shiva och Parvati. I slutet av kapitlet finns nio frågor för eleverna att diskutera, på vilket sätt varje kapitel avslutas. Kapitlet har tio bilder.

Relief Livsvägar – Religionskunskap för kurs 1

Skriven av Nils-Åke Tidman och Kerstin Wallin. Utgiven av Gleerups 2012 (andra upplagan). Totalt består boken av 234 sidor varav 21 sidor behandlar hinduismen. Kapitlet består av tre huvudrubriker; läran, leva som hindu och hinduismen i världen. Kapitlet avslutas med en diskussionsfråga kring äktenskap och sedan uppgifter som gäller hela kapitlet. 23 bilder finns i kapitlet.

2.3. Metod och avgränsningar

Eftersom materialet som skall analyseras är text- och bildmaterial och det som ska analyseras är genusrelaterade frågor har jag valt att använda en metod som använts i en annan läromedelsanalys med genusperspektiv. Studien är en C-uppsats i genusvetenskap och gjordes av Robin Svensk vid Malmö Högskola. Studien heter *Så gör pojkar och män: representationer och maskuliniteter i nära relationer i svensk sex och samlevnadslitteratur 1996 och 2012* i vilken Svensk undersökte ramar kring maskuliniteter i nära relationer i två läromedel i sex- och samlevnadsläromedel. Svensk använde två separata analysverktyg tillsammans, och det är ett av dem jag kommer använda som min metod. Det analysverktyg jag kommer från Entmans (1993) **framingtonori**. Framingtonorin används främst i statsvetenskap och kommunikation för att beskriva hur massmedia kunde påverka opinionen genom att framtona eller nedtona vissa aspekter av en händelse eller liknande (Chong & Druckman 2007: 104-105). Man ger alltså inte hela bilden av det studerade objektet och därigenom kan man visa en bild som passar ett visst sätt att värdera det studerade objektet på. En text kan alltså föredra och främja en viss tolkning av texten. Jag kommer alltså leta efter **ramar** (frames) Detta innebär att jag letar efter återkommande attityder och teman kring vissa grupper för att hitta underliggande meningar i de texter jag analyserar (Entman 1993: 53). Författaren/författarna till en text väljer att understryka vissa delar av, i detta fall, hinduismen eller kvinnliga och manliga hinduer, och det då är min uppgift att se vad som inte understryks eller tas fram. Författarna kan också lägga värderingar i texten vilket jag också är uppmärksam på.

Det som understryks i texten är ofta det som mottagaren minns och det betyder även att det som inte understryks får mindre betydelse eller blir osynligt (Entman 1993: 53-54). I detta fall kommer jag leta efter mönster och attityder som rör den kvinnliga hindun och den manliga hindun. Genom att använda denna metod kommer jag kunna se om en grupp föredras och förespråkas, vilken grupp som ses som norm och avvikande och om grupperna beskrivs som heterogena eller homogena. Jag använder mig av ordet *erfarenheter*, vilket innebär de olika upplevelser, villkor, och så vidare, olika människor har, till exempel: kvinnor världen över har inte samma erfarenheter, de beror på olika faktorer som ålder, nationalitet, etnicitet, samhällsklass et cetera. Jag kommer även kunna se vad som inte lyfts fram och därmed kan uppfattas som mindre viktigt. Då denna studie har fokus på genus och jämställdhet kommer jag specifikt att titta efter genusstereotyper och generaliseringar samt om manliga

erfarenheter framhävs mer och/eller föregår de kvinnliga. Den ram jag letar efter är alltså en sexistisk ram. Att använda sig av denna metod innebär att analysen blir mycket personlig och baserad på tolkningar, vilket betyder att jag som gör analysen måste vara medveten om den kontext jag befinner mig i, min kultur, min förförståelse och mina identitetsmarkörer. Sättet jag uppfattar texterna kan komma likna det sätt många elever uppfattar den, då de också växt upp i Sverige och delar många komponenter av min världssyn. Det finns samtidigt många elever som fötts i andra länder, tillhör andra subkulturer och har andra identitetsmarkörer i fråga om etnicitet, sexuell läggning, socio-ekonomisk bakgrund genus-identitet, religion och så vidare. Jag har även akademisk erfarenhet och arbetslivserfarenhet de flesta gymnasieelever saknar. För att klargöra min utgångspunkt behöver jag redogöra för mina egna identitetsmarkörer. Jag är född och uppvuxen i Sverige med svenskfödda föräldrar och far- och morföräldrar med ljus hy. Jag är heterosexuell, cis-kvinna (jag identifierar mig med mitt biologiska/juridiska kön), med feministisk och vänsterpolitisk bakgrund. Dessa faktorer kommer alltså, tillsammans med min förförståelse kring hinduismen, påverka min tolkning av materialet.

När jag gör bildanalysen kommer jag arbeta på samma sätt. Andra uppsatser har valt att använda särskild bildanalys, men då jag söker kunna sammanfatta läroböckernas textinnehåll och bildinnehåll för att sedan få ett sammantaget resultat gällande kvantitativ representation och kvalitativ representation. Den kvantitativa representationen syftar på allmän manlig och kvinnlig representation; hur fördelningen ser ut mellan män och kvinnor, både levande människor och gudar/karaktärer i religiösa berättelser. Till exempel om det är övervägande manlig eller kvinnlig representation eller om den är någorlunda jämt fördelad. Den kvalitativa representationen gäller endast levande människor, då till exempel gudar och historier ur heliga texter inte vittnar om levande människors erfarenhet. Med erfarenheter menas, kortfattat, hur livet ser ut för människor. Det finns till exempel inte endast en kvinnlig erfarenhet, kvinnor med olika identitetsmarkörer har olika erfarenheter; en möter olika situationer i livet beroende på ens sexuella läggning, hudfärg och samhällsklass. Att vara känslig för dessa identitetsmarkörer och deras påverkan på en människas liv är att vara intersektionell, vilket beskrivs ytterligare i avsnitt 2.7.

För att avgränsa studien har jag valt att endast analysera de bilder som visar levande människor och/eller andra karaktärer, till exempel gudar. De bilder som visar till

exempel objekt eller landskap kommer inte att tas med då de inte kan bidra till studien. Vad gäller texten analyseras alla delar, men de delar som beskriver specifikt kvinnliga och manliga erfarenheter är de som kommer att lyftas fram i uppsatsens huvudtext för att visa vilka erfarenheter som beskrivs i läroböckerna.

2.4. Representation

Stuart Hall (1997) säger: "Representation is the production of meaning of the concepts in our minds through language" (Hall: 1997: 16). När vi pratar om olika termer, till exempel *kvinna* eller *man*, symboliserar ordet ett helt koncept; vad det betyder att vara kvinna respektive man. Hall (1997) skriver om något som kallas konceptkarta, vilket är det sätt vi organiserar de koncept vi lärt oss och relationerna mellan dem (Hall 1997: 17). Det är i förhållande till varandra, genom de likheter och olikheter de har, som de får mening. I en kultur delar man, i stort, samma konceptkarta och även språk och koder och det är det Hall (1997:22) menar är kultur. Alltså, i en gymnasieklass kan det finnas olika kulturer, vissa elever är uppväxta i Sverige med svenska föräldrar, vissa med utländska föräldrar. Somliga är födda i andra länder men tillbringat nästan hela livet i Sverige. Andra har bara bott i Sverige i några år, några med och några utan föräldrar och annan familj. Det betyder att det finns många olika kulturer, de som lever med två eller fler och de som precis börjat lära sig de svenska koderna. Olika elever kan alltså uppfatta och tolka saker på mycket olika sätt, men majoriteten delar antingen helt eller delvis samma konceptkarta. Läromedlen som analyseras i denna studie har skrivits av svenskar, och författarnas konceptkartor delas antagligen med många elever.

De flesta gymnasieelever har redan förkunskaper om hinduismen, antingen från tidigare skolår, från media eller från samtal med andra och kan därmed redan ha fått en uppfattning. När de möter hinduismen i läroboken på gymnasiet spelar deras konceptkarta stor roll i hur de uppfattar texten, bilderna och det som sägs i klassrummet. Eftersom olika elever kan ha olika konceptkartor kan de tolka informationen olika, beroende på de symboler och koder de själva lärt sig i livet. Min tolkning av dessa läromedel behöver nödvändigtvis inte stämma överens med alla elevers tolkning, men kan komma likna de tolkningar som många elever själva gör.

2.5. Ämnesplan för Religionskunskap 1

Då läromedlen syftar till att användas i undervisning i religionskunskap 1 är det viktigt att ta reda på vad ämnesplanen säger om innehållet. De nya kursplanerna som kom i samband med skolreformen GY11 har nya mål och krav på innehåll. De mål och de krav på innehåll jag kommer att presentera här kommer endast vara de som rör kön, genus, sexualitet, etnicitet, könsidentitet, samhällsklass/socioekonomisk bakgrund och nationalitet, vilka är några faktorer som påverkar en individs *erfarenhet*. Nyckelord markeras i kursiv.

I ämnesplanen för religionskunskap 1 finns först punkter som redogör för centralt innehåll;

*Kristendomen, de övriga världsreligionerna och olika livsåskådningar, deras kännetecken och hur *de tar sig uttryck för individer och grupper i samtiden, i Sverige och i omvärlden*.

*Religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund, etnicitet och sexualitet.

I båda dessa punkter poängteras tydligt att olika erfarenheter ska belysas. I kunskapskraven för det lägsta godkända betyget E finns en punkt som också berör dessa faktorer.

Eleven kan översiktligt redogöra för hur religion kan förhålla sig till etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund

Alltså ställs krav på religionsämnet att visa olika *erfarenheter*, samt på eleven att i viss mån kunna redogöra för erfarenheter beroende på dessa faktorer. Läroboken är ett mycket viktigt redskap att förmedla de kunskaper som styrdokumentet kräver att eleverna skall få (Berg 1991: 42), men det är viktigt att minnas att stoffet i en lärobok måste förenklas för att kunna presenteras för elever som har inga eller få förkunskaper (Berg 1991: 43) eftersom det finns ett begränsat utrymme att sammanfatta informationen på och stoffet växer för varje dag (Berg 1991: 39)

2.6. Tidigare forskning

Det finns ett antal studentuppsatser som undersöker läroböcker för olika ämnen ur olika typer av genusperspektiv, och den som är närmast min studie i struktur och frågeställningar är **Charlotte Pennerdahls** *Analys av hur kvinnor framställs i förhållande till män i religionskunskapsböckernas avsnitt om judendomen* från 2009 som undersöker hur kvinnor framställs i förhållande till män i judendomskapitlen i fyra olika läroböcker. Hon kommer fram till att kvinnans religiösa erfarenhet inte presenteras i någon hög utsträckning och att det är den manliga erfarenheten som fått representera judendomen i både text och bild.

Andra exempel är bland andra **Annica Mörk** (*Spanska läromedel ur ett genusperspektiv: En analys av hur kvinnor och män representeras i spanska läromedel*) som undersökte fördelning av utrymme och hur man bildade genusstereotyper i läromedel i spanska vid Mälarens Högskola 2013. Hennes studie visade att utrymmesfördelningen var relativt jämn men att innehållet ändå skapade stereotyper.

En ytterligare C-uppsats skriven vid Luleå universitet 2006 av **Therese Hedman och Karin Omark** analyserar fyra olika läroböcker i olika ämnen (teknik, NO/biologi, hemkunskap och engelska) för årskurs åtta och heter *Befäster skolan traditionella genussystem? En diskursanalys av skolböcker i årskurs 8*. Främst görs en textanalys på ett kapitel i varje bok, men även vissa bilder som, av uppsatsförfattarna, uppfattats som förstärkande eller utmanande av traditionella genusroller. Hedman och Omark kom fram till att alla fyra böckerna förstärker traditionella genusroller och stereotyper i hög grad. I stort gavs den heterosexuelle mannen rollen som norm och i vissa böcker får jämställdhet ett eget avsnitt, vilket genast gör kvinnan till icke-norm. I vissa böcker får kvinnan roller som ”ömma mödrar” (Hedman och Omark 2006: 4) och hustrur och Hedman och Omark bedömer att generellt utmanar böckerna inte rådande stereotyper och maktförhållanden.

Jackie F.K. Lee och Peter Collins undersökte och jämförde läroböcker från Australien och Hong Kong för att se om representationen av kvinnor följt den sociala utvecklingen, till exempel ökningen av kvinnor som arbetar, i en forskningsartikel publicerad i *Journal of Gender Studies* (Vol. 19, No. 2, Juni 2010, 121-137). Det de tittade på var både språkanvändning (till exempel vilka pronomen som *he/she* och *they* som användes för att referera till män och kvinnor) och vilka sociala roller som tillskrivits kvinnor. Det

de kom fram till var att kvinnor i hög grad fick passiva och stereotypa roller och ofta porträtterades i hemmet. Det skiljde sig dock mellan Australien och Hong Kong vad gällde visuell representation, där Hong Kong inkluderat kvinnliga roller mer än de Australiensiska böckerna.

I en rapport utgiven av skolverket (1999) som ingår i projektet ”Jämställdhet i läromedel” studerade Moira Von Wright jämställdhet i fysikläromedel och kom fram till att de inte främjar jämställdhet och lyfter manlighet som det normativa och rätta och värderar traditionellt manligt genus högre än det traditionellt kvinnliga (Von Wright 1999: 62).

2.7. Genus och Kön

För att kunna göra en analys ur ett genusperspektiv, måste jag definiera kön och genus, och hur jag som uppsatsförfattare förhåller mig till dessa termer. Jag kommer därför i detta avsnitt ge en kort teoretisk bakgrund och positionera mig för att läsaren ska kunna förstå ur vilka ”glasögon” analysen av materialet görs.

Vad är kön och vad är genus? Kön är det man ofta refererar till när man talar om biologiskt kön, det vill säga, kromosomer och genitalier, medan genus är de beteenden och egenskaper vi ”bör” ha (Wardhaugh 2010: 333). Genus är socialt konstruerat men starkt förknippat med det biologiska könet; sociala och kulturella processer påverkar hur vi ser på det biologiska könet (Edlund, Eron & Milles 2007: 37)

Vi tänker ofta kring kön som två motpoler; män och kvinnor, vilket innebär att vi ser de som motsatser, tänk bara på frasen ”det motsatta könet”. De två könen hålls isär och genom uppfostran och förväntningar skapas en maktobalans, där det manliga könet tillskrivs och ges makt (Edlund, Eron & Milles 2007: 41). För det första är det viktigt att reflektera kring det faktum att vi tänker kring kön som en binär dikotomi när det finns människor som inte identifierar sig med det kön samhället uppfattar hen som. Det finns även människor som föds med genitalier som inte passar in i två-köns-systemet (man - kvinna). Därför är det viktigt att utmana tänkandet kring det biologiska könet som en binär dikotomi och istället tänka kring kön som något mer flytande och mångfaldigt.

Uttrycket ”att göra kön”, eller på engelska, ”doing gender”, används idag av flera olika forskare och genusvetare, till exempel Jennifer Coates, professor i engelska och lingvistik (2004: 6) och Ylva Elvin-Nowak och Helene Thomsson som skrev boken ”Att göra kön” (2003). Titeln syftar på just detta, att det som vi uppfattar som kvinnligt och manligt varken är biologiskt eller statistiskt, utan snarare en handling, något som produceras och ständigt reproduceras men också förändras (Edlund, Erson & Milles 2007: 38). Vad det innebär att vara man och kvinna är inte heller samma sak i olika grupper (olika *erfarenheter*). Faktorer såsom etnicitet, religiös tillhörighet, socio-ekonomisk bakgrund och så vidare, påverkar det som uppfattas som norm i olika grupper. (Wardhaugh 2010: 334) Ett sätt att underhålla de könsroller vi har i olika samhällen är att presentera ideala män och kvinnor. Raewyn Connell (2003) tar upp Superbowl som ett av dessa exempel. Där visas män upp i skyddsutrustning som framhäver till exempel breda axlar på redan muskulösa kroppar som springer snabbt och uppvisar aggressivt och tävlingsinriktat beteende medan slanka, glada och attraktiva kvinnor står på sidan om och hejar på (Connell 2003: 15). Presentationen av ideala kvinnor och män är naturligtvis inte begränsad till Superbowl eller USA, den finns i massmedia, i filmindustrin och i andra offentliga sammanhang. När vi återskapar könsroller har vi valt att göra det. Vi placerar oss själva på skalan genom att bete oss och se ut på ett visst sätt, det är inte så enkelt att vi blir tvingade, även om fostran och förväntningar påverkar oss (Connell 2003: 15). Connell tar upp att det finns många olika femininiteter och maskuliniteter och även här tas andra faktorer som nationalitet och etnicitet upp: feminina män, maskulina kvinnor, transpersoner, genus och könsidentiteter för personer från olika etniska grupper och nationaliteter samt att maskulinitet värderas högre än femininitet (Connell 2003: 15).

Det finns dock anledningar av vi skapar stereotyper och dömer människor baserat på dessa, som följande citat förklarar:

“Stereotypes allow people to comprehend and make sense of others, because they offer easy access to a wealth of information about someone (Bodenhausen & Macrae, 1998; Brewer, 1988; Fiske & Neuberg, 1990; Kunda, 1999; Stapel & Koomen, 2001; Van den Bos & Stapel, 2008)..” (Lammers, Gordijn & Otten 2009: 187)

Att skapa stereotyper är alltså att göra det enklare att förstå den värld vi lever i, men detta kan ha konsekvenser för grupper som utsätts för skapandet av stereotyperna, speciellt när gruppen nedvärderas;

Gender is one of the most salient social categories and often the first categories on the basis of which people are judged (Allport, 1954). Although expressions of sexism have become less hostile, more subtle, and more benevolent in tone, they continue to have negative effects on how women are perceived and how people behave towards women (Benokraitis & Feagin, 1995; Swim, Aikin, Hall, & Hunter, 1995; Glick & Fiske, 1996; Barreto & Ellemers, 2005). The negative effects of gender stereotypes extend to the political domain. In an analysis comparing 19 countries across the world, Glick et al. (2000) found that the level of sexism in a nation negatively influences the degree of participation of women in the economy and politics of that nation” (Lammers, Gordijn & Otten 2009: 186)

Alltså, i ett samhälle med sexistiska stereotyper och diskriminering kan det direkt påverka demokratin, då det kan minska kvinnligt deltagande i politik och ekonomi.

De grupper med hög status i ett samhälle blir samhällets norm. I västerländska kulturer är det identitetskategorier som vithet, heterosexualitet samt manligt kön och genus som har hög status och därmed är normativa. De får definiera sig själva, medan de som har andra identitetskategorier blir definierade av andra och blir ”den andra”. (Bruckmuller, Hegarty & Abele 2012: 211) (Lammers, Gordijn & Otten 2009: 187)

Det pågår hela tiden förändringar i samhället, och detta gäller även hur vi ser på kön och genus och hur vi själva placerar oss på ”skalan”. Mycket har hänt genom tiderna, till exempel vad gäller de möjligheter som finns för kvinnor idag, jämfört med för hundra år sedan, då svenska kvinnor inte hade rösträtt. I Sverige har Disa Bergnéhr (2008) skrivit om familjebildning och menar att kvinnor idag får ta ställning till vilken sorts kvinna man vill vara; den som prioriterar karriären, utbildning och fritid, den som prioriterar familjebildning och familj eller den som prioriterar båda, varav den sistnämnda gruppen är den vanligaste. För män är gruppen som prioriterar karriär, fritid och utbildning den största (Bergnéhr 2008:27). Fortfarande ingår i bilden av en ”riktig” kvinna att hon ska vara en god mor; självupppoffrande och omhändertagande (Bergnéhr 2008: 27) Det faktum att kvinnor idag kan välja att inte vara hemmafruar och hemmamammor kan bero på att kvinnor på 60-talet kunde kontrollera om de blev

gravida eller inte då preventivmedelsrevolutionen kom och jämställdhetskampen var stor. Kvinnor fick i och med detta fler möjligheter gällande familjebildning, utbildning och fritid. (Bergnéhr 2008: 26). Idag verkar kärnfamiljen fortfarande vara den ideala familjen, både i Sverige och i andra västerländska samhällen, trots att många människor lever i andra typer av familjekonstellationer (Bergnéhr 2008: 32).

Det är viktigt att vara medveten om att den feministiska rörelsen fått omfattande kritik för att den inte inkluderat alla kvinnors erfarenheter och att många kvinnor tagit avstånd från den för att kampen inte gällt dem, utan bara vissa identitetskategorier. (Scharff 2011: 259)

Feminismen har främst fokuserat på vita kvinnors erfarenhet, men även där fokuserat på de som bäst passar in i normen, till exempel, kvinnor med en normativ funktionsprofil, cis-identitet (en identifierar sig med sitt biologiska kön), heterosexualitet och medelklassbakgrund. Att inkludera och se hur, till exempel, en kvinnlig erfarenhet förändras beroende på andra faktorer, som de jag nämnt ovan, är att vara intersektionell. Intersektionalitet är hur dessa olika faktorer (identitetskategorier) möts och påverkar din erfarenhet och hur det påverkar hur samhället uppfattar dig. (McCall 2005: 1772-1773)

Min analys utgår från att varken kön eller genus är binära dikotomier; två motsatser, men då läroböckerna saknar problematisering kring detta kommer jag använda orden *män* och *kvinnor*, *manligt* och *kvinnligt* och *manliga* och *kvinnliga* alltigenom uppsatsen. Jag syftar då till att göra det lättare för läsaren genom att inte varje gång använda alternativa uttryck. Jag utgår även ifrån att könsrollerna är skapade genom sociala och kulturella processer och inte är biologiskt bestämda. Denna uppsats kommer alltså att fokusera på identitetsfaktorn kön, men det intersektionella perspektivet finns alltid med i fråga om olika kvinnor och mäns erfarenhet.

3. Undersökning av läroböcker

Här kommer jag undersöka de tre läroböckerna för att försöka svara på frågorna;

*Är fördelningen mellan kvinnlig och manlig representation jämn eller ojämn?

*Hur representeras kvinnans religiösa erfarenheter i förhållande till mannens?

3.1. Sammanfattning av materialet

Utförligare beskrivningar av lärobokstexterna finns i bilaga 1. Då del 4.1. sammanfattar texterna någorlunda detaljerat väljer jag att underlätta för läsaren genom att placera de längre och mer detaljerade texterna i bilaga 1 istället för i huvudtexten. Del 4.2. visar inte lika tydligt de olika bildernas innehåll, varför jag väljer att inkludera mycket korta beskrivningar av alla bilder som innehåller manlig eller kvinnlig representation och/eller erfarenhet i huvudtexten. Bildtexterna kan också tillföra mening, vilket är ytterligare en anledning att inkludera de korta bildbeskrivningarna. Bilderna numreras i ordningen de förekommer i läroböckerna för att de ska vara lättare att hitta i bilagan.

3.1.1. Bilder

3.1.2. Religion 1 för gymnasiet

Bild 2

En grupp människor sitter runt en helig eld vid en bröllopsceremoni. Brudparet sitter på en soffa. De flesta människorna i bilden är kvinnor. I bildögonblicket lutar sig mannen fram och kvinnan ser på. Bildtexten lyder ”En hinduisk vigselceremoni i Dubai. Brudparet sitter vid en helig eld och prästen läser heliga texter. Man lägger olika offergåvor i elden, som örter och smör, och ber om gudomlig välsignelse? och ett lyckligt äktenskap (se s.159)” (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012: 146)

Bild 3

Bilden föreställer en manlig kock i ett restaurangkök. På bilden framför mannen står mat på fat på bänken. Bildtexten lyder: Idag jobbar många fattiga brahminer som kockar: alla kan äta maten de lagar, eftersom brahminerna är den renaste gruppen i samhället (se s. 162) ”(Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012: 148)

Bild 4

Hundratals människor står vid Ganges strand. De flesta är på land och några badar. Några båtar och hus ses i bakgrunden. Bildtexten lyder: ”Gryning vid den heliga floden Ganges. Många har kommit hit för att bli rituellt reade av flodens vatten” (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012: 149).

Bild 5

Denna bild visar en grupp kvinnor. Flera kvinnor räcker ut sina händer och i mitten och fokus hamnar på två kvinnors händer, där den ena kvinnan placerar något i den andras

hand. Flera av kvinnorna bär ljusa slöjor. Bildtexten lyder: ”Att ge till de fattiga är ett sätt att få god karma. Här är det fattiga änkor som får hjälp” (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012: 150)

Bild 6

Detta är en målning av Shivas och Parvatis ansikten, med sonen Ganesha emellan dem. Detta är inte ett fotografi utan snarare en målning. Bildtexten lyder: ”Shiva, hans hustru Parvati och i mitten deras gemensamme son Ganesha – alla tre gudomligheter som dyrkas av många” (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012: 153)

Bild 7

Bilden är tecknad och föreställer Rama, Hanuman och Sita. Rama och Hanuman är vända från Sita, och Sita står längre åt sidan, vänd mot de andra två. På grund av Ramas starka turkosa färg är det dit blicken dras. Bildtexten lyder: ”De indiska eposen återberättas om och om igen, på nya sätt. Bilden är från en tecknad film som bygger på Ramayana” (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012: 156)

Bild 8

Fokus i bilden är en hand som håller mjölk ur en flaska över blommor och gröna blad. Det står tre kvinnor vid objektet och ytterligare en vit flaska tycks närma sig eller röra sig ifrån blommorna. Bildtexten lyder: Att offra mjölk är att visa sin vördnad för det gudomliga. Här håller tillbedjare mjölk över en symbol för guden Shiva i ett tempel i norra Indien” (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012: 157).

Bild 9

En grupp kvinnor och flickor sitter runt en målning på marken. I mitten står två fat med ljus på. I kanterna står enskilda ljus. Några kvinnor och flickor håller bloss och några tänder ljus. Bildtexten lyder: ”Diwalifirande i Karachi, Pakistan”

Bild 10

Denna bild visar uppskattningsvis 30 personer som utför Yoga, utomhus i en storstad. De flesta är kvinnor, men även några barn och enstaka män finns med. Bildtexten lyder: ”Yoga i Brooklyn, USA” (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012: 163).

3.1.3. Religionskunskap för gymnasiet kurs 1

Bild 1

Denna bild visar en staty av Shiva som dansar. Bilden befinner sig på förstasidan av kapitlet om hinduism. Varje kapitel i boken har varsin symbol på första och sista sidan.

Bild 2

Denna bild föreställer ett hundratal människor vid Ganges strand, och några människor som vadar i vattnet. En grupp om fem kvinnor iakttar en man på en elefant. Den innehåller både män och kvinnor. Resten av människorna är både män och kvinnor.

Bild 3

Denna bild visar ett altare på landsbygden med brickor av mat- och blomoffer. En kvinna lutar sig fram och lämnar något på altaret. Bildtexten lyder: ”En helig plats på landsbygden. Gudastatyerna har smyckats med blommor och många kommer hit med matoffer” (Alm 2009: 25)

Bild 4

Denna bild är av en man och kvinna under en bröllopsceremoni. Kvinnan håller sin hand mot mannens panna och håller frukt i den andra handen. Ytterligare en mans ansikte finns i bakgrunden. Bildtexten lyder: ”Två av Bollywoods mest populära filmstjärnor gifte sig 2007 enligt hinduisk sed. Att gifta sig är ett av de viktiga tillfällen i livet då många människor känner behov av religiösa övergångsriter. Hinduer är inget undantag.” (Alm 2009: 26)

Bild 5

Målning av Krishna och Radha som båda är nakna. Krishna håller sin hand på Radhas bröst. Bildtexten lyder: ”Ett kärleksmöte mellan Radha och Krishna. Deras förhållande betraktas som en symbol för kärleken mellan gud och människa”

Bild 6

Denna bild visar människor som lämnar och har lämnat offergåvor i ett tempel. Bilden innehåller sju kvinnor och fyra män som ses tydligt. Fler människor syns otydligt i bakgrunden. ”Tempelbesökare deltar inte själva i ceremonierna kring gudastatyn. De lämnar sina offergåvor och följer sedan på avstånd prästernas aktiviteter.”

Bild 7

Målning av Lakshmi. Bildtexten lyder: Lakshmi, lyckans och välståndets gudinna”

Bild 8

En man mediterar framför en byggnad. Bildtexten lyder: ”Meditation är ett viktigt inslag i den filosofiska hinduismen” (Alm 2009: 30)

Bild 9

Man som hämtar heligt vatten från en bassäng i templet Kanchipurim.

Bild 10

Staty av Shiva som dansar, samma som bild nummer ett.

3.1.4. Livsvägar

Bild 4

Bild av gudastatyer. Tycks vara manliga gudar (Ganesha, Shiva och möjligen Vishnu, storleken på bilden gör det svårt att utgöra)

Bild 8

Kvinna som håller tyg.

Bild 10

Ungefär män 9 vid vatten. Några sitter ner och gör något med händerna i vattnet.

Bild 11

Bilden visar en kvinna som håller ett kärl och står i vatten. Bildtexten lyder: ”Vid stranden till floden Ganges. Kvinnan har ett kärl som hon skall ta med sig heligt vatten i. Säkert har hon redan badat i floden. Ett bad i soluppgången kan rena människans själ från all ond karma, alla onda gärningar.”

Bild 12

19 kvinnor i liknande kläder går på rad på en sandstrand. Alla håller med händerna ”kärl” med blommor ovanpå huvudet. Bildtexten lyder: ”Melasti är en stor högtid strax före nyår för Balis hinduiska befolkning. Alla heliga föremål i templen ska då rengöras i havets vatten. Tusentals människor deltar i processioner på stränderna”.

Bild 13

Två manliga Hare Krishna-medlemmar sitter på ett torg. De spelar båda på varsitt instrument. Bildtexten lyder: ”Hare Krishna-medlemmar på ett torg i Köpenhamn. Hare Krishna tillhör bhakti-riktningen, hjärtats väg, inom hinduismen. Kärleken till guden Krishna kan ge frälsning. Medlemmarna lever i klosterliknande gemenskaper. De äter enbart vegetarisk mat och driver flera restauranger med sådan mat på menyn.”

Bild 14

Bild av hundra-, kanske tusentals människor i vattnet kring stora statyer av Ganesha. I förgrunden finns en avskild grupp män på ungefär 25 stycken med en Ganeshastaty. Bildtexten lyder: ”Guden Ganesha är mycket populär. Han anses ge lycka och framgång – inte minst åt skolelever. Här avslutas en tio dagar lång Ganeshafestival med att en bild

av guden bärs ut i havet och sänks ner i vattnet”. Kontext – berättar om shiva, vishnu, kali och ganesha.

Bild 15

Svart-vitt porträttfoto av en kvinna. Kontext: intervju Laxmi.

Bild 16

Kvinna sitter skräddare med händerna ihop framför kroppen och tittar snett uppåt. I bakgrunden syns ett hemaltare med gudabilder och ljus.

Bild 17

En flicka tänds ljus eller rökelse i ett hemaltare. Bakom henne sitter en man. De båda sitter på golvet. Bildtext: ”I ett hörn i vardagsrummet står skåpet med gudabilder”.

Bild 19

En ung kvinna kastar rött pulver från ett fönster. Byggnaden är guldfärgad och har många detaljer. Bildtexten lyder: ”Det är holi. Kvinnan kastar rött färgpulver över människorna som står under fönstret. Under holi glömmar man alla gränser mellan människor, också gränserna mellan kasterna. Att leka med färger är ett uttryck för att nu är allt tillåtet”

Bild 20

Bild på en man och en kvinna under en vigsel. Mannen är ljushyad och kvinnan har en mörkare hudfärg. Mannen håller handen vid kvinnans huvud. Bakom brudparet står två kvinnor, varav den ena hjälper mannen att hålla tillbaka tyget på brudens huvud. Bildtexten lyder: ”Mannen och kvinnan bor i Sverige, men har valt att åka till Indien för att fira sitt bröllop. Många släktingar är inbjudna till festen, deras livs största. Till vigselceremonin hör att mannen ska färga kvinnans hårfäste, bena och en punkt i pannan med röd färg”

Bild 21

Bilden visar en grupp människor, både kvinnor och män. Några sitter i en cirkel kring en eld och en man håller ett avlångt föremål i elden, en kvinna bredvid honom håller en skål mot elden. Ytterligare människor, både män och kvinnor, står bakom och iakttar. Bildtexten lyder: ”En minneslund för hinduer invigs vid Strandkyrkogården i Täby. Hinduer vill att deras döda ska kremeras. Traditionellt brukar askan sedan strös ut i ett vattendrag. Detta är inte tillåtet i Sverige. En alternativ rit är därför att urnan med den dödes aska sänks ned i ett vattendrag, därefter tas upp och slutligen placeras i en minneslund på en svensk begravningsplats”

Bild 22

En kvinna går med en ko över ett övergångsställe. I ena handen håller hon ett rep som är knutet runt kons hals samt lite hö, i den andra håller hon en pinne. Bakom henne står bilar och tre män på motorcyklar som iakttar. Bildtexten lyder: ”Bilarna stannar för kvinnan som leder en ko över gatan, alldeles utanför Mercedesförsäljningen i Bombay. Kon betraktas som ett heligt djur inom hinduismen”

4. Läroböckerna

I detta avsnitt kommer jag visa mängden manlig och kvinnlig representation och vilka olika manliga och kvinnliga erfarenheter de tre läroböckerna beskriver.

4.1. Textmaterial

4.1.2. Religion 1 för gymnasiet

Texten är mestadels skriven utan specificerade skillnader för kvinnor och män, till exempel angående kretsloppet, Brahman och hinduismens ålder. Emellertid visas både kvinnliga och manliga erfarenheter specifikt. Kvinnliga erfarenheter synliggörs till exempel i beskrivningen om kvinnans tre livsstadier som består av flickans, hustruns och änkans, vilket beskrivs i en enskild mening. Det viktigaste av stadierna är hustruns. Kvinnliga erfarenheter visas även då man berättar, i förhållande till mannens fyra livsstadier, att kvinnan i undantagsfall kan leva asketiskt i slutet av sitt liv. Kvinnlig erfarenhet visas vidare i stycket om renhet och orenhet, då kvinnor möter orenhet oftare än män i och med menscykeln och förlossning. I stycket om arrangerade äktenskap belyses kvinnors erfarenheter speciellt genom att påpeka att pressen kan vara speciellt svår för kvinnor. I templet lägger kvinnorna en slöja över håret och hon ska sörja för omhändertagandet av hemmet och familjen.

Manliga erfarenheter exemplifieras genom att man berättar om männens fyra livsstadier; lärljungestadiet då man ska studera och lära sig ett yrke, familjestadiet då man fokuserar på familjebildning, eremitstadiet då man drar sig undan och asketstadiet då man lever som asket. Detta beskrivs med flera meningar och föregår de kvinnliga livsstadierna i texten. Andra erfarenheter som presenteras är att pojkar ur de tre högsta varnas genomgår snörцерemonin för att fira sin religiösa mognad, som är en av övergångsriter för hinduer. För brahminpojkar finns 16 olika riter.

Om religionen som sådan visas manlig representation i exempel såsom i presentation av gudarna. Fem manliga gudar i olika omfattning, Ganesha och Skanda nämns vid namn och som söner till Shiva och Parvati. Shiva förekommer på flera platser i texten liksom Vishnu. Vishnus avatarer Krishna och Rama nämns även de. Shivas och Vishnus uppgifter och betydelse tas upp bitvis. De två kvinnliga gudar som nämns är Parvati och Lakshmi, och alla presenteras som en manlig guds hustru; ”Shivas hustru Parvati” (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012:152) och ”Vishnu, hans hustru Lakshmi”. Fortsättningsvis visas ytterligare kvinnliga representationer gällande religionen som sådan i nämndet hur Parvati kan uppträda som Durga och Kali, varav den föregående är en stridsgudinna och den andra beskrivs som skräckinjagande. Man säger också att många gudinnor är ”kraftfulla och starka” (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012:153)

Vidare finns manlig representation i texten om de stora eposen, där man berättar om Pandavabödena och berättelsen om prinsen Arujana får hjälp av Vishnus avatar Krishna. Vishnus avatar Rama förekommer även i texten i nämndet av eposet Ramayana. I ytterligare heliga texter nämns män specifikt, till exempel att Upanishaderna innehåller samtal mellan en guru och ”hans elev” men även utanför heliga texter då dharma förklaras i förhållande till orenhet, då en latrinbärare kan bära avföring då det är hans dharma, trots orenheten i avföring. Latrinbäraren återkommer i texten om olika vägar att nå befrielsen, då man, i handlingarnas väg, följer sin dharma; ”en kock lagar god mat, en bonde arbetar med jorden och en latrinbärare bär latrin” (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012:150)

4.1.3. Religionskunskap för gymnasiet kurs 1

Merparten av texten beskriver hinduisk tro och tradition utan att specificera manliga eller kvinnliga erfarenheter, till exempel om mångfalden i Indien, polyteism, monoteism och panteism. Detta gäller även om beskrivningen av livet som hindu; om renhet och orenhet, om floden Ganges, husaltare och andra delar av religionsutövandet. Ordet förföräldrar används istället för förfäder i texten om vad som händer efter döden. Specifikt manliga erfarenheter synliggörs två gånger respektive en gång för kvinnor. Ett exempel på manlig erfarenhet är den rika affärsmannen som tillägnar ett av sina rum åt statyen av Durga under ett antal dagar, där en präst ska läsa heliga texter. På den nionde dagen bränns blommor och smör och askan som blir kvar stryks på affärsmannens

panna, och även på hans familjemedlemmars pannor. Kvinnliga erfarenheter åskådliggörs då man berättar om mamman, som efter en födsel helst ska bada i en helig flod för att rena sig.

I fråga om manlig och kvinnlig representation finns fler exempel. Dessa förekommer oftast i form av de olika gudarna. Vishnu och Krishna nämns flest gånger, med information om vad de står för och deras uppgifter. Till exempel beskrivs de som de viktigaste gudarna och berättar om Vishnus avatarer Rama och Krishna. Vad gäller Shiva berättas till exempel om hur hans dans skapar och förstör världen och att han tros vara en kombination av många gudar som med tiden smält ihop i en. Vishnu och hans avatarer förekommer sammanräknat flertal gånger, både i den inledande presentationen och senare i beskrivningen av Krishna och hans kärleksrelation med Radha. Man berättar att Krishna ofta beskrivs som en ”allvarlig tänkare” (Alm 2009:27) och Radha beskrivs som vacker. Krishna förekommer ännu en gång i historien om krigaren som han hjälper förstå att han måste gå in i striden, då det är krigarens plikt. Avataren Rama bidrar ytterligare till manlig representation, och han tas huvudsakligen upp när man berättar kortfattat om berättelsen om Rama och Sita. Ytterligare en manlig gud förekommer i texten och det är guden Ganesha. Han beskrivs mycket kort som son till Shiva och Parvati och han ger skydd till studerande.

Vidare visas kvinnliga gudar som följer; i början av texten förekommer gudinnan Durga i historien om den rike affärsmannen. Senare i texten presenteras ”Shivas fru” (Alm 2009:27), som ”liksom sin man” (Alm 2009:27) står för fruktbarhet. Shivas fru har olika namn i olika delar av Indien, såsom Durga, Kali och Parvati. Kvinnlig representation förekommer ytterligare två gånger, då den första är i samband med vilka typer av offer som ges, då blommor, frukt och mat idag är de vanligaste offergåvorna, men i vissa delar offras fortfarande getter till gudinnan Kali. Den andra är i samband med presentationen av Rama, då Sita och Rama blir bortrövade. Sita, och Parvati/Durga/Kali benämns som någons hustru; ”...han och hans hustru Sita” (Alm 2009:27) och ”Shivas hustru” (Alm 2009:27) Parvati nämns återigen tillsammans med Shiva, i historien om hur han skickade henne till jorden som straff för att hon hållit sina händer för hans ögon när han skapade, uppehöll och förstörde världen.

4.1.4. Relief Livsvägar

Stora delar av texten beskrivs utan fokus på ett särskilt kön och man talar för merparten av hinduer, men påpekar att många hinduer tror och lever på olika sätt. Kvinnlig och manlig erfarenhet belyses dock var för sig i olika beskrivningar av sättet att leva och i olika delar av tron. Till exempel om lotusblomman och lingan som symboliserar det kvinnliga och manliga hos gudarna, i en historia om en far och hans son från Upanishaderna och om några olika gudar. Historien från Bhagavadgita bidrar också till manlig representation i fråga om tron då den handlar om en manlig krigare som får hjälp av den manliga guden Vishnu att återfå sitt förlorade mod inför en strid. I avsnittet om gudarna berättar man om Shiva, Vishnu, Kali och Ganesha då Shiva beskrivs i sju rader, Vishnu i nio, Ganesha i tre och Kali i fem. Här ges de manliga mer plats samtidigt som fler manliga gudar beskrivs. Kali beskrivs inte som någons fru utan som en egen gud, men presenteras i den inledande frasen som "...den kvinnliga guden Kali" (Tidman och Wallin 2012: 130). Gudinnan Laksmi presenteras även hon som en egen gud i samband med högtiden Divali.

Manlig och kvinnlig erfarenhet representeras också specifikt i texten, men kvinnors representation vad gäller erfarenhet förekommer i något högre grad. I intervjun om Laxmi, som bor i Sverige sedan långt tillbaka, ingår många representationer, inte endast Laxmis. Som exempel berättas om hur svärmoderns planer kring hennes egen död, om Laxmis mans farmors strikta tro och levnadssätt samt hur hennes åsikt vägde tungt i valet av sonsonens maka då hon var den äldsta kvinnan i släkten. Laxmi och hennes man har fyra döttrar och de uppmuntras vara självständiga och själva välja sina äktenskapspartners. Döttrarna beskrivs både som välutbildade och vackra, vilket fokuserar både på prestation och på utseende. Vid en av döttrarnas bröllop, som Laxmi och hennes man står för, ska dansen sangeet dansas och dansas normalt av kvinnor men i detta fall har männen insisterat på att också dansa, "i jämlikhetens namn" (Tidman och Wallin 2012: 136), vilket åskådliggör många hinduiska kvinnors erfarenhet, men också en grupp mäns erfarenhet. Laxmi menar man ska ha en avslappnad inställning till religionen och hon förklarar detta med att hon mött olika sätt att tro i sitt liv. De två exemplen hon tar upp är hennes mor och hennes mans farmor, som båda är kvinnor, och berättar kort vad som skiljde dem åt vilket ytterligare synliggör kvinnlig hinduisk erfarenhet. Laxmi tillåts uttala sig om sin religiositet genom att framhålla att bön och offer inte är något hinder i hennes vardag, utan att det görs snabbt, och att hennes

personliga åsikt är att man inte kan konvertera till hinduismen, utan måste födas som hindu. Laxmi nämns aldrig som någons fru, hennes man däremot benämns som just "Laxmis man Satish" (Tidman och Wallin 2012: 134) men sedan som endast Satish. I intervjun synliggörs även Satish erfarenhet, alltså en manlig erfarenhet genom att berätta om hur han reste till Indien för att sprida moderns aska i Ganges, som samtidigt visar hans mors erfarenhet; en kvinnlig sådan.

Ytterligare manlig erfarenhet representeras specifikt i stycket om de fyra livsperioderna, då, i det förflutna, genomgick endast män från samhällets elit dessa perioder. Pujan i templet leds fortfarande av män från högre kast, men i hemmet leds den av kvinnan och dessa erfarenheter får samma mängd utrymme i läroboken. I stycket om snörceremonin åskådliggörs ytterligare en manlig erfarenhet, liksom i stycket om en annan milstolpe; bröllopet, då prästen förklaras utföra vigseln. Både bruden och brudgummen går sju varv runt en helig eld, brudgummen hänger en kedja runt brudens hals och färgar hennes hårbotten och en punkt i pannan med röd färg, vilket både visar manlig och kvinnlig erfarenhet med fokus på manlig aktivitet.

Andra kvinnliga erfarenheter synliggörs när man berättar att innan religiösa högtider fastar många kvinnor för att rena själen och att svenska hinduiska kvinnor oftast inte bär tecknen på att man är gift (den röda färgen i hårbotten och i pannan) offentligt. Ytterligare ett exempel är stycket om aborter på flickfoster, då flickor blir aborterade just för att de är flickor, vilket synliggör hur kvinnor och män ses som mindre och mer önskvärda för, vad man menar vara, traditionella hinduer på ekonomiska grunder. Dessa aborter har under ungefär 20 års tid orsakat en ojämn fördelning mellan antalet män och kvinnor som gör det svårt för många män att hitta kvinnor att gifta sig med. En annan manlig erfarenhet är mannen som leder en folkrörelse mot dessa flickaborter. Den specifikt manliga erfarenheten visas ytterligare en gång då man berättar att den äldste sonen ska tända föräldrarnas likbål efter deras död och berättar även om hur denna tradition anpassats av svenska hinduer, då sonen antingen närvarar vid kremeringen eller i vissa fall får trycka på knappen.

4.2. Bildmaterial

4.2.1. Religion 1 för gymnasiet

Nio av elva bilder analyseras ur Religion 1 för gymnasiet. Bilder som visar enbart kvinnlig representation är tre till antalet respektive en för manlig representation.

Tillsammans visas kvinnlig och manlig representation i fem bilder och detta gäller både människor och gudar.

Kvinnlig representation förekommer alltså i totalt åtta bilder och manlig representation i sex. Exempel på manlig representation är till exempel den tecknade bilden av Krishna, Hanuman och Sita, där Sita står för kvinnlig representation (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012:156). Ytterligare kvinnlig representation kan finnas i till exempel i bilden av kvinnor som ger till fattiga änkor för att förbättra sin karma (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012:150).

Manliga och kvinnliga erfarenheter visas endast i bilder av människor och därmed inte i bilder av gudar. Kvinnliga erfarenheter visas ensamma i tre bilder respektive en för män. Manlig och kvinnlig erfarenhet visas tillsammans i tre bilder; till exempel i bilden av vigselceremonin, där en man och en kvinna gifter sig (Göth, Lycken Rüter och Wirström 2012:146)

4.2.2. Religionskunskap 1 för gymnasiet

Av tio bilder innehåller nio manlig eller kvinnlig representation eller erfarenhet.

Kvinnligt representeras (både människor och gudinnor) ensamma i två, manligt (både människor och gudar) ensamma i tre, varav en är en staty av Shiva, men förekommer två gånger. Tillsammans förekommer manlig och kvinnlig representation 4 gånger.

Detta innebär att kvinnligt förekommer i sex bilder och manligt i sju. Gällande manliga och kvinnliga erfarenheter, alltså levande människor som visas i samband med sitt religiösa eller kulturella liv, visas kvinnliga erfarenheter en gång ensam, medan manliga visas två. Totalt visas kvinnliga erfarenheter fyra gånger och manliga fem. Man visar män och kvinnor tillsammans i bilder där man vadar i Ganges för att rena sig (Alm 2009: 23), vid offer (Alm 2009: 28) och giftermål (Alm 2009: 26). Då kvinnor förekommer ensamma visas detta som följer; en gång vid ett altare där flera matoffer och blomoffer ligger framför gudastatyer (Alm: 2009: 25) och en gång i målningen av gudinnan Lakshmi (Alm 2009: 29). Då Lakshmi inte är en person bidrar denna bild inte

till representationen av kvinnlig religiositet, utan endast till kvantitativ representation av kvinnor. Kvinnan som offerar till gudarna bidrar dock till representationen av kvinnligt religiöst utövande. Det fanns två bilder med enbart manlig representation, då en man visades under meditation (Alm 2009: 30) och en som hämtade heligt vatten från bassängen vid Shivatemplet i Kanchipurim (Alm 2009: 32).

4.2.3. Relief Livsvägar

Av totalt 23 bilder innehåller 14 bilder manlig eller kvinnlig representation. Kvinnlig representation förekommer på egen hand i sex stycken bilden medan manlig förekommer ensamt på fyra bilder. Både manlig och kvinnlig representation förekommer i samma bild fyra gånger. Några exempel på kvinnlig representation på egen hand är en kvinna som står med fötterna i Ganges och håller ett kärl som hon ska fylla med heligt vatten (Tidman och Wallin 2012: 127). Ett annat är en bild på 19 kvinnor som går på rad vid under högtiden Melasti (Tidman och Wallin 2012: 128).

Ett par exempel på manlig representation är bilden på människorna i havet med den stora statyn av Ganesha (Tidman och Wallin 2012: 131). Det finns tusentals människor i bakgrunden, men männen i förgrunden, runt statyn, är avskilda från de andra. Människorna i bakgrunden är omöjliga att avgöra om de är män eller kvinnor, så det ellevan möter är de ungefär 25 män i förgrunden. Ytterligare ett exempel är bilden på de två männen från Hare Krishna som sitter på ett torg i Köpenhamn (Tidman och Wallin 2012: 130).

Bilder där män och kvinnor förekommer tillsammans är till exempel då flickan och mannen sitter framför ett husaltare eller bilden på brudparet under bröllopet (Tidman och Wallin 2012: 141)

De är alla också exempel på både manlig och kvinnlig erfarenhet. På egen hand visas kvinnliga erfarenheter i sex bilder, respektive tre för manliga. Fyra bilder visar kvinnlig och manlig erfarenhet tillsammans.

5. Analys och diskussion

Då jag använt mig av metoden framing för att svara på hur de kvinnliga och manliga religiösa erfarenheterna framställs i dessa tre läromedel har jag sökt finna teman och attityder kring de två grupperna. De tre läroböckerna utmärker sig med olika saker. Religion 1 har ett starkt tema som är äktenskap och familjebildning, Religionskunskap 1 består av mest könsneutral text och Relief Livsvägar visar en nyanserad bild av hinduismens utövare, speciellt kvinnliga hinduer.

De tre läroböckerna har vissa element gemensamt, men många saker skiljer sig. Alla tre beskriver merparten av religionen som giltig för kvinnor och män med ord som ”människan”, ”hinduismen” och ”man” när man beskriver traditioner, tro och religiös praxis. Trots att texten i stort är könsneutral kan den ge en manlig ton för läsaren, först och främst då den västerländska normen är mannen (Bruckmuller, Hegarty & Abele 2012: 211) (Lammers, Gordijn & Otten 2009: 187). Den manliga tonen kan också förstärkas av det faktum att manliga erfarenheter vid flera tillfällen föregår kvinnliga erfarenheter och att de manliga gudarna presenteras mer detaljrikt och alltid föregående de kvinnliga och det kan ge intrycket att den manliga erfarenheten är viktigare (Entman 1993: 53-54) och män får därmed ta större plats i representationen av hinduismen. Kvinnors erfarenhet kan alltså bli mindre synlig och ibland osynlig. Denna aspekt gäller speciellt Religionskunskap 1 då den är den bok som i störst omfattning använder sig av könsneutrala beskrivningar. Vidare bidrar sättet som kvinnliga gudar presenteras på i samtliga läroböcker till reproduceringen av mannen som norm, då de nästan uteslutande presenteras som någons fru och därmed presenteras som osjälvständiga. Ordet förfädrar (Alm 2012: 26) används istället för förfäder, alltså har författarna gjort ett aktivt val att använda en könsneutral form av ett ord som annars har av en mycket manlig ton; *förfäder*, vilket skulle kunna betyda att författarna haft en genusmedvetenhet och försökt undvika att framställa mannen som norm. Att boken Religionskunskap 1 använder sig mest av könsneutrala beskrivningar och undviker att gå in på könsspecifika erfarenheter skulle kunna förklaras med att kapitlet är ungefär hälften så långt som de andra två böckernas hinduismavsnitt och att man alltså komprimerat informationen. Enligt den angloamerikanska diskussionen kring feministiska språkreformer är den könsneutrala texten ett bra verktyg för att främja jämställdhet, genom att på detta sätt synliggöra kvinnors erfarenhet (Edlund, Erson & Milles: 2007: 198). Till innehållet i

texten är även den mycket könsneutral då den stora majoriteten av hinduismen beskrivs som giltig för kvinnor och män.

Religion 1 för gymnasiet är den bok som fäster stor vikt vid familjebildning och äktenskap, genom att vid flera tillfällen nämna det, både i bild och i text, till exempel då kvinnan förväntas stanna hemma och ta hand om familjen när mannen går igenom sina olika livsstadier. Eftersom andra sätt att leva inte visas görs de osynliga och då får mannen som student, arbetare och religiös utförare stå för den manliga erfarenheten och kvinnans blir i hemmet och i omhändertagandet av familjen. Detta osynliggör alltså arbetande och studerande hinduiska kvinnor och därmed ges inte en nyanserad och korrekt bild av denna grupp. Till exempel finns organisationen Working Women's Forum som har knappt 600 000 medlemmar, som stöttar och organiserar arbetande kvinnor sedan 70-talet med bland annat micro-lån och ett handelsfack (<http://www.workingwomensforum.org/wwf.htm>). I västerländska samhällen är familjebildning en viktig del av livet men den stora andelen kvinnor prioriterar både arbete, utbildning och familj (Bergnéhr 2008:27) vilket skiljer sig från *beskrivningen* av hinduiska kvinnor, och kan göra att hinduiska och indiska kvinnor uppfattas som en homogen och utsatt grupp som inte tillåts arbeta på grund av deras religion, när detta inte nödvändigtvis är hela sanningen.

Enligt ämnesplanen ska religionskunskapen visa;

*Kristendomen, de övriga världsreligionerna och olika livsåskådningar, deras kännetecken och hur *de tar sig uttryck för individer och grupper i samtiden, i Sverige och i omvärlden.*

*Religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund, etnicitet och sexualitet

Om detta saknas i läromedlen kan lärare kompensera med annan information från andra källor. Dessa krav uppfylls av de olika läromedlen i olika grad, varav Relief Livsvägar tycks vara den som uppfyller dem bäst. Till exempel tar den upp arrangerade äktenskap och hur unga hinduiska människor själva ser på traditionen, den tar upp flickaborter och kvinnans traditionellt mindre värde i fråga om ekonomiskt kapital. Den nyanserar även

bilden av kvinnor som annars kan uppfattas vara i en utsatt situation genom att visa till exempel Laxmis liv och hur hon uppfostrar sina döttrar tillsammans med sin man. Om kvinnan värderas lägre i hinduisk kultur betyder det att mannen värderas högre, en struktur som också gäller för västerländska kulturer (Connell 2003: 15). När man då visar vissa män som förstående (Laxmis man när hon åkte tillbaka till Indien) och empatiska (mannen som leder folkrörelsen mot flickaborter), ger man ytterligare djup och en mer nyanserad bild av hinduismen och speciellt hinduer, som är de människor som utgör hinduismen.

Dessa läroböcker, har visat i bild, en ganska jämn fördelning, både i fråga om kvantitet och kvalitet. Bilderna visar inte ett kön mer än det andra i stora drag, möjligtvis visas kvinnor litet oftare. Både kvinnor och män visas utföra sin religion och kvinnor visas inte i hemmet medan män visas i offentlig omgivning, som till exempel Pennerdahls (2009) studie visade. Läroböckerna som undersöktes i hennes studie är ungefär tio år äldre än läroböckerna som undersöktes i denna studie och läromedlen tycks ha utvecklats. Detta är en positiv utveckling då skollagen klart säger att skolan ska förmedla och implementera demokratiska värderingar, som;

Kapitel 1, 5 § Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor.

Även studierna gjorda av till exempel Jackie F.K. Lee och Peter Collins (2010) och Therese Hedman och Karin Omark (2006) visade på ett tungt mansdominerat innehåll, både i text och bild, vilket inte kunde visas i denna studie, som visade ett mer jämnfördelat innehåll. De visade även att kvinnor visades mer i hemmamiljö och visades som mödrar medan mäns erfarenheter visades i offentliga miljöer, vilket de tre läroböckerna som analyserats i denna studie visar ett mer nyanserat innehåll, om än dock inte helt jämnt.

Om en lärobok kan ge en helt rättvis och nyanserad bild av en religion, speciellt i ett ämne som är så litet som religionskunskapen ställer jag mig tveksam till då stoffet växer

dagligen, så både läroböcker och lärare möter samma problem; hur bestämmer en vad som är viktigast? Ska eleverna få en fullvärdig och fullt nyanserad bild av hinduismen (eller någon annan av världens religioner) ställs krav som är omöjliga för skolan att uppnå. Religionskunskap 1 består av 50 poäng och är alltså en mindre kurs vilket innebär att det finns ett mycket begränsat antal timmar att arbeta med. Oavsett vilka aspekter och delar av en religion som väljs ut, torde kvinnors och mäns erfarenheter bli jämnt representerade, och inget ensamt kön tillåtas stå för representationen av någon religion. Denna studie har dock kunnat påvisa en positiv förändring under de senaste tio åren i fråga om könsfördelning. Vad kan detta bero på? Har de nya läro- och ämnesplanerna påverkat utvecklingen? Kanske, till viss del. Då ingen statlig granskning av läromedel längre finns behöver läromedlen inte uppnå några krav utöver förlagens, som kan antas vilja publicera läromedel som skolorna köper in. Det finns alltså inte något egentligt krav på genusmedvetenhet i läroböckerna, om inte skolorna själva anser att det är viktigt. Varför kan man då se denna förändring i dem? Sättet vi ser på kön och genus förändras, trots hur vi fostras. De möjligheter vi har som män och kvinnor har förändrats över tid, samtidigt som genusdebatten pågått i media och i populärkulturen. Flera böcker, tv-program och radioprogram har tagit upp olika sidor av hur livet kan se ut för olika människor beroende på deras kön. Några exempel är antologin Fittstim som gavs ut 1999 (Belinda Olsson och Linda Skugge), Bitterfittan av Maria Sveland (2007) och Med en uppenbar känsla för stil: ett reportage om manlighet (Stephan Mendel-Enk 2005). 16 januari 2014 premiärsändes Belinda Olssons tv-program om feminism och jämställdhet i SVT, som ledde till flera reaktioner, både positiva och negativa på sociala medier. Dessa är bara några exempel på hur genus och kön tagits upp i samhället, sådana ting som är tillgängliga för folket och har inte nödvändigtvis direkt påverkat läromedelsförfattarnas utökade genusmedvetenhet, men de kan bero på samma sak. Kanske är detta bara en del av den förändring som alltid pågår. Det är för mig svårt att säga att denna utveckling börjat vid en viss tidpunkt, även om vissa händelser står ut mer än andra, till exempel 1921 då kvinnor fick rösträtt i Sverige, men när förändringen kommer har någon arbetat för det redan innan. Edlund, Erson & Milles (2007) tar upp hur synen på könen har förändrats sedan antiken (kapitel 2), vilket visar att det finns en dokumenterad förändring under mycket lång tid. Den mycket öppna och framträdande genusdebatten som har pågått i media når många människor och kan komma att göra människor mer medvetna och därmed leda till en snabbare förändring. När läromedlen blir mer genusmedvetna kan det alltså betyda att folket blir mer medvetna. Krav från

lagar, styrdokument och medborgare och inte bara från genusforskare som rör sig i akademiska kretsar kan alltså komma skapa en slags snöboll som blir större och större. Jämställda läroböcker kan alltså bidra till ett mer jämställt samhälle.

Frågeställningarna i denna studie lyder; är fördelningen mellan kvinnlig och manlig representation jämn eller ojämn och hur representeras kvinnans religiösa erfarenheter i förhållande till mannens?

Baserat på den analys som har gjorts med hjälp av metoden framing är min tolkning av materialet att fördelningen av representation i bild är relativt jämn, både i kvantitet och kvalitet medan texterna visar, generellt över alla tre böcker, mäns erfarenheter och manliga gudar i aningen högre grad, med fler ord och fler detaljer och i en högre maktposition. Relief Livsvägar sticker ut som den lärobok med mest nyansering gällande både kvinnliga och manliga erfarenheter och Religionskunskap för gymnasiet sticker ut med mest könsneutral text. Dessa två böcker är alltså de som synliggör kvinnors erfarenheter i högst grad, om än på två olika sätt; den ena genom att klart synliggöra genom att presentera kvinnors erfarenheter separat, medan den andra genom att presentera mäns och kvinnors erfarenheter tillsammans utan att förtydliga eller lyfta något köns erfarenheter specifikt samt genom användandet av vissa könsneutrala ord som därmed gör informationen giltig för män och kvinnor.

6. Sammanfattning

Denna uppsats har försökt undersöka fördelningen mellan kvinnlig och manlig representation och representationer av kvinnors och mäns erfarenheter i kapitlet om hinduism i tre läroböcker för gymnasiet: Religion 1, Religionskunskap 1 och Relief Livsvägar. Forskningsfrågorna lyder; är fördelningen mellan kvinnlig och manlig representation jämn eller ojämn? Hur representeras kvinnans religiösa erfarenheter i förhållande till mannens? Analysen visar att representationen i text är någorlunda jämn och att de tre läroböckerna ändå är mycket olika. Alla tre använder sig av övervägande könsneutral text, men synliggör kvinnors och mäns separata erfarenheter i olika grad, då Relief Livsvägar – Religionskunskap för kurs 1 visar en mer nyanserad bild av både kvinnor och män än de andra två läroböckerna. I bild visas män och kvinnor i nästan lika hög grad, män visas aningen mindre, med en mycket liten skillnad. I bild visas både män och kvinnor i utförandet av religionen och kan inte knytas till det offentliga

rummet eller hemmet. I jämförelse med tidigare granskningar av äldre läroböcker för religionskunskap tycks de nya visa kvinnor oftare i både bild och text, vilket kan ses som en positiv utveckling då styrdokumentet kräver en jämställd skola.

Källförteckning

Alm, Lars-Göran, *Religionskunskap för gymnasiet kurs 1*, 3e uppl., Natur & Kultur, 2009

Berg, Leif. 1991. *Lärobok om läroböcker*, Läromedelsförfattarnas Förening

Bergnéhr, Disa. 2008. *Timing parenthood: Family, Independence and Ideals of Life*, Linköping University Press,

Bruckmüller, Susanne., Hegarty, Peter., Abele, Andrea E. 2012. *Framing gender differences: Linguistic normativity affects perceptions of power and gender stereotypes*, *European Journal of Social Psychology*, 42, 410-218

Chong Dennis & Druckman James. N (2007), *Framing theory*. *Annu. Rev. Polit. Sci.* 2007. 10:103–26

Coates, Jennifer. 2004. *Women, Men and Language: a Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language*, 3. ed., Longman, Harlow

Connell, Raewyn. 2003. *Om Genus*, 1:a uppl., Daidalos

Edlund, Ann-Catrine., Erson, Eva., Milles, Karin. 2007. *Språk och kön*, Norstedts Akademiska Förlag

Elvin-Nowak, Ylva., Thomsson, Helene. 2003. *Att göra kön: om vårt våldsamma behov att vara kvinnor och män*, Bonnier

Entman, Robert, M. 1993. *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*, *Journal of Communication*, vol, 43, 4

- Göth, Lennart., Lycken Rüter, Katarina., Wirström, Veronica. 2012. *Religion 1 för gymnasiet*, Natur & Kultur
- Hall, Stuart. 1997. *Cultural representations and signifying practices*, The Open University
- Hedman, Therese., Omark, Karin. 2006. *Befäster skolan traditionella genusystem? En diskursanalys av skolböcker i årskurs 8*, Luleå universitet
- Lammers, Joris., Gordijn, Ernestine H., Otten, Sabine. 2009. *Iron ladies, men of steel: The effects of gender stereotyping on the perception of male and female candidates are moderated by prototypicality*, European Journal of Social Psychology, 39, 186-195
- Lee, Jackie F.K., Collins, Peter. 2010. *Australian English-language textbooks: the gender issues* Journal of Gender Studies, Vol 19, No. 2, 121-137, Juni
- McCall, Leslie. 2005. *The Complexity of Intersectionality*, Signs: Journal of Women in Culture and Society 2005, vol. 30, no. 3, The University of Chicago
- Mörk, Annica. 2013. *Spanska läromedel ur ett genusperspektiv: En analys av hur kvinnor och män representeras i spanska läromedel*, Mälarens Högskola
- Pennerdahl, Charlotte. 2009. *Analys av hur kvinnor framställs i förhållande till män i religionskunskapsböckernas avsnitt om judendomen*, Högskolan i Gävle
- Tidman, Nils-Åke., Wallin, Kerstin. 2012. *Relief Livsvägar - Religionskunskap för kurs 1*, Gleerups, 2:a uppl.
- Scharff, Christina 2011. *'It's a colour thing and a status thing, rather than a gender thing': Negotiating difference in talk about feminism*, Feminism & Psychology
- Svensk, Robin. 2013. *Så gör pojkar och män: representationer och maskuliniteter i nära relationer i svensk sex och samlevnadslitteratur 1996 och 2012*, Malmö Högskola
- Von Wright, Moira. 1999. *Genus och Text: När kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel?*, Skolverket
- Wardhaugh, Ronald. 2009. *An Introduction to Sociolinguistics*, 6. ed., Wiley-Blackwell

Elektroniska källor

Ämnesplan för Religionskunskap 1, Skolverket, åtkommen 8/3 2014

http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/rel?tos=gy&subjectCode=REL&lang=sv&courseCode=RELREL01#anchor_RELREL01

Skollagen: Kapitel 1, paragraf 5, åtkommen 8/3 2014

<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument->

[Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K15](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K15)

Bilaga 1

Här finnes något mer utförliga beskrivningar av de analyserade texterna. Nyckelord och meningar är markerade i rött och är den information som rört forskningsfrågorna för denna studie och därmed den information som använts i analysen.

Religion 1 för gymnasiet

Först berättas om hinduismens ålder och hur den kom att kallas hinduism, om Brahman, reinkarnation och jatis och att en människas livsuppgift varierar på olika faktorer, bland annat om man är **man** eller **kvinn**a. Det finns fyra livsstadier; lärljungestadiet, familjestadiet, eremitstadiet och asketstadiet då män ska fokusera på olika områden, vilka beskrivs med flera meningar. **Kvinnans tre livsstadier; flickans, hustruns och änkans varav hustruns är den viktigaste** beskrivs i en enskild mening. **Kvinnan ska sörja för omhändertagandet av familjen och** anhöriga. I undantagsfall **kan kvinnan** leva asketiskt i slutet av sitt liv. Rituell renhet är central och alla kroppsvätskor ses som orena, **vilket leder till att kvinnor möter orenheten** oftare än män i sin menscykel och vid förlossning. Olika varnas ses som olika rena och de som redan är rena behöver inte värna om sin renhet i särskilt hög grad; latrinbäraren kan bära avföring för det är **hans** dharma. Man berättar om olika vägar att befrias från återfödelsen, bland andra, handlingarnas väg och att den kan alla människor följa då man följer sin egen dharma; ”en kock lagar god mat, en bonde arbetar med jorden och en **latrinbärare** bär latrin”. Viktiga gudar är Vishnu och Shiva. *Shivas* **hustru** Parvati kan uppträda som en stridsgudinna eller den skräckinjagande Kali och det finns många gudinnor. Det gudomliga har både en manlig och kvinnlig sida men vissa hinduer anser den kvinnliga kraften vara viktigare. Man berättar också om Rama, **hans hustru** Sita och **Lakshmi**.

Vedalitteraturen är viktig i hinduismen och Upanishaderna innehåller filosofiska samtal mellan **läraren och hans elev**. För **brahminpojkar** finns 16 riter, men de flesta genomgår tre; födelse, **giftermål** och död. **Pojkarna** ur de tre högsta varnas genomgår

snörцерemonin för att fira religiös mognad och påbörjar det första av de fyra livsstadierna. Innan man går i ett tempel tar man av sig skorna och **kvinnorna** lägger ofta en slöja över håret.

Hinduer finns över hela världen och det bidrar till att hinduismen förändras, speciellt vad gäller kastsystemet. Man måste anpassa sitt levnadssätt när traditioner luckras upp, men jatis är fortfarande viktiga när det gäller **äktenskap**. **Äktenskapen** är arrangerade och pressen kan vara jobbig för **kvinnor**.

Religionskunskap för gymnasiet kurs 1

Man börjar texten i en skönlitterär andra och beskriver tre olika exempel på hinduiskt religionsutövande. Ett av exemplen är dyrkandet av gudinnan Durga, man berättar om en rik affärsman som tillägnar ett helt rum i ett antal dagar åt en staty av Durga. Denna text är uppbyggd på ett annat sätt än föregående text. Man påtalar mångfalden inom både Indien som land och inom hinduismen som religion, i både levnadssätt, levnadsstandard, gudatro och toleransen för andras trossätt. Vissa element är gemensamma för de flesta hinduer, till exempel rituell renhet. Orenheten skapas av, till exempel, omoraliska handlingar och alla kroppsvätskor, därför ska en moder helst bada i en helig flod efter förlossning.

Både gudar och gudinnor tillbes, men Vishnu och Shiva är de viktigaste för de flesta hinduer. Vishnus mest kända avatarer är Rama och Krishna. Man berättar historien om när Rama och hans hustru Sita blir bortrövade, om Krishna och att det finns många berättelser om hans uppväxt och att han ofta beskrivs som en ”allvarlig tänkare” (27). Många erotiska dikter och konstverk har inspirerats av Krishnas kärleksliv med **den vackra Radha**. Den andra av de två viktigaste gudarna, Shiva, står för förnyelse och förstörelse. **”Shivas fru”** (27) står **”liksom sin man”** för fruktbarhet och förstörelse. Hon har olika namn i olika delar av Indien, som Durga, Kali och Parvati och är den största gudinnan i hinduismen. De flesta hinduer ger även offergåvor till gudarna, som oftast består av mat, frukt och blommor, men i vissa delar av Indien offras getter till **Kali**.

Tron varierar mellan olika människor och vad man tror händer efter döden varierar också. Vissa tror att de kommer förenas med sina **förföräldrar**.

Idag är diskriminering på grund av kast olagligt och alla människor har samma lagliga rättigheter. Ens kast har fortfarande stor betydelse i vardagslivet och påverkar **vem man gifter sig med.**

I staden Kanchipuram finns Shivatempet som är det mest högaktade. Här kallas Shiva Ekambareswarar, och det är mycket vanligt att namnen varierar i olika delar av landet. Det finns en myt om hur templet blev till. **Shivas hustru** Parvati höll lekfullt över Shivas ögon när han var upptagen med att skapa, uppehålla och förgöra världen. Detta gjorde att inget i världen kunde fungera och Shiva sände Parvati till jorden som straff där hon gjorde en staty av Shivas penis och bad till den under ett mangoträd. Efter flera provningar **förnyade Shiva sitt äktenskap med Parvati.** Inne i templet finns idag ett mangoträd som sägs vara 3500 år gammalt och att om en **barnlös kvinna äter av frukten får hon sitt efterlängtrade barn.**

Resten av stycket beskriver en bild och kommer därför analyseras tillsammans med bilden.

Relief Livsvägar

Man börjar med att beskriva att hinduismen har stor mångfald i trosuppfattningar och gudar och att hinduer själva kallar religionen santana dharma; den eviga ordningen. Själen föds om och ens handlingar påverkar nästa liv blir och summan av dessa handlingar kallas karma. Målet är att sluta återfödvas och förenas med Brahman. Det finns många miljoner gudar, men många menar att Brahman är den gud som finns bakom dessa gudabilder.

I ett antal kortare stycken berättar man att det finns flera symboler, som till exempel lotusblomman som står för det **kvinnliga** hos gudarna och lingan som symboliserar **det manliga** och föreställer Shivas penis. Man berättar att under högtiden Holi betyder **kön** och klass ingenting. Sari är en populär klädsel hos **kvinnliga** hinduer. Man berättar om floden Ganges, om templen och att vegetarianism har hög status.

Man berättar om kretsloppet och återfödelsen, om karma och Moksha. Man berättar att alla människor har en del av världsjälen brahman i sig och att målet är att sluta återfödvas och förenas med världssjälen. Man berättar en historia ur Upanishaderna där **en far**

genom att få sin son att lägga en saltbit i ett vattenkar över natten för att förstå att även om man inte kan se världsjälen så är den där, i en själv. Man berättar om fyra livsperioder då man ska gå i skolan och lära sig ett yrke, skaffa familj, dra sig tillbaka från människor och ägodelar och sedan leva som kringlevande asket och att i början gällde dessa perioder endast män från samhällets elit.

Man berättar om de viktigaste gudarna; ”Shiva, Vishnu och den kvinnliga guden Kali”, guden Ganesha, vedaskrifterna och Bhagavadgita. Man berättar en historia om en krigare som förlorar modet inför en strid och hur Vishnus avatar Krishna stiger ned för att hjälpa honom och krigaren återfår sitt mod.

Sedan görs en intervju med en hinduisk kvinna som heter Laxmi. I intervjun berättar Laxmi om sin svärmors död och de planer hon gjort, till exempel att fasta och endast få en tesked av floden Ganges innan hon dog. Hon berättar hur man tog hand om kroppen och om ceremonin som följde. Laxmis man reste med moderns aska till floden Ganges, trots att de levte i Sverige sedan 60-talet. Laxmis man, Satish kom till Sverige för att studera men åkte hem till Indien för att låta sina föräldrar hitta en hustru. De valde Laxmi och Satish farmor hade stort inflytande på beslutet då hon var den äldsta kvinnan i släkten. Laxmi trivdes först inte i Sverige och åkte tillbaka till Indien, hennes man förstod men familjerna tvingade henne att åka tillbaka, vilket hon gjorde på villkoret att hennes syster och svägerska fick följa med. Idag har Laxmi och Satish fyra döttrar som är vackra och välutbildade. De vill att döttrarna ska vara självständiga och själva välja makar. De förbereder bröllopet för deras andra dotter som blir mycket kostsamt. Vid bröllopet ska man dansa sangeet som bara dansas av kvinnor, men även männen vill dansa, i jämlikhetens namn. Laxmi fick sitt namn från gudinnan Laksmi som är viktig på Divalidagen som är Laxmis födelsedag. Man berättar om Laxmis hemaltare och hur hon utövar sin religion i vardagen. Hennes förhållande till religionen är avslappnad och det beror på att många i hennes närhet trott på olika sätt. Hon nämner sin mamma och Satish farmor som personer som trott olika.

I nästa stycke berättar man om bönen och att de kan äga rum hemma eller i ett tempel. Hemma leder kvinnorna bönen och i templet leder män ur de höga kasten.

Man berättar om templet och att de tillägnas olika gudar. Gudstjänsterna är inte organiserade massmöten. Präster tar hand om gudabilden som bor i templet. Man berättar att det inte finns några tempel i Sverige, utan att man tillsammans hyr en lokal och ber där på helgerna. Ungefär 7000 hinduer bor i Sverige, varav några hundra är svenskar som gått med i hinduiska rörelser.

Man berättar att olika byar har olika festkalendrar. Innan religiösa högtider är det många som fastar för att rena själen, **speciellt kvinnor**. Man beskriver Holi, som är en vårfest då man återknyter med kontakter och glömmar gammalt groll. Man firar med öppna eldar, smällare och karnevalstämning och samhällsklass och **kön betyder inget** under firandet. Man berättar hur man firar i Sverige. Sedan förklaras Divali, då **gudinnan Laksmi** är viktig.

Här beskrivs olika milstolpar. **Pojkar från** de tre högsta kasterna genomgår en ritual för att bli religiöst myndiga, bröllopet är den största festen i livet. Vigseln utförs av en **präst, han** läser mantran och lägger offergåvor i en helig eld. **Bruden och brudgummen** går sju varv runt elden och sedan **hänger brudgummen** en kedja runt brudens hals, färgar benan i hennes hårbotten och en punkt i pannan med en röd färg. **Svenska hinduiska kvinnor** bär oftast inte dessa tecken offentligt. **Brudens familj** betalar för bröllop och ger brudgummen en hemgift som består i en större summa pengar och syftar till att ersätta hans familj för att de blir av med sin son.

När en hindu dör kremerar man kroppen då elden tros göra själen fri från kroppen. Enligt tradition ska den **äldste sonen tända** föräldrarnas likbål. Man berättar om de olika sätt svenska hinduer anpassat traditionen.

Abort **på flickfoster blir** allt vanligare i Indien, då flickor kostar mer pengar på grund av bröllop och hemgift och att de ger mindre inkomst för familjer som lever efter traditionell hinduism. **Gravida kvinnor** kan ta reda på barnets kön och varje år aborteras 500 000 flickor och sedan 20 år tillbaka har 10 miljoner flickfoster aborterats. Detta har gjort det svårt för **män att hitta kvinnor** att gifta sig med, då det föds ungefär 800 flickor på 1000 pojkar. Det finns en folkrörelse mot aborter av flickor som leds av en **man**.

Här berättar man om kastsystemets uppkomst och hinduismens början. Man berättar om Daliter och att det är olagligt att diskriminera på grund av kasttillhörighet. På landsbygden där fattigdomen är utbredd är det vanligare med diskriminering och kasttillhörigheten är viktigare än i städerna där man oftare har mer pengar och utbildning.

Sedan tas äktenskapet upp och man berättar om arrangerade äktenskap och kärleksäktenskap. De ungdomar som följer traditionen om arrangerade äktenskap säger att föräldrarna bättre vet vem de bör gifta sig med och att känslorna kommer efteråt. En knapp tredjedel av äktenskapen är kärleksäktenskap och de slutar oftare i skilsmässa än de arrangerade äktenskapen.

På film har det blivit vanligare att två unga människor blir förälskade men föräldrarna tillåter det inte, men tillslut lyckas de övertala sina föräldrar och kärleksäktenskapet godkänns som ett arrangerat äktenskap och allt slutar lyckligt.